

С поглед в бъдещето - училището има смисъл

*Национално представително проучване на нагласите сред
ученици в VI клас*

Юни 2016

Защо да ходя
на училище?

Аналитичен доклад

	стр.
Методология на изследването	5
Основни резултати	6
I. Социално-демографски профил на целевата група	7
II. Интереси и самооценка	10
III. Децата и училището	15
1. Общи нагласи към училището и ученето	15
2. Интерес към предмети	18
3. Отношение към учителите	20
4. Извънкласните форми	22
5. Странична подкрепа в ученето	23
6. Факторът тип училище	24
IV. Поглед към бъдещето - мечти и планове	25
V. Рискови групи сред шестокласниците	29
VI. Изводи	32

Методология на изследването

В рамките на проекта 'С поглед в бъдещето - училището има смисъл' Център за приобщаващо образование в партньорство с Джи Кънсалтинг реализира мащабно социологическо изследване сред учениците от VI клас в края на учебната 2015-2016 година.

В това многоцелево изследване бяха съчетани както **качествени**, така и **количествени** методи.

- (1) **Качественото изследване** по метода на **груповата дискусия** включва 10 фокус групи, от които 8 с ученици от VI клас и по една с родители и учители в локациите гр. Ямбол, гр. Кърджали, гр. Разград, гр. Брегово, гр. Искър, гр. Бухово, гр. Девин и с. Паволче
- (2) **Количественото проучване** сред шестокласници бе реализирано чрез национално-представителна извадка от 98 случайно подбрани паралелки, възпроизвеждаща структурата на целевата група по регион, тип училище и големина на населеното място и социално-демографски характеристики на учениците

Използван бе методът на **пряката групова анкета** - всички ученици в паралелката попълват предварително подготвена анкетна карта с 42 въпроса, от които 17 открити (предполагащи спонтанен отговор).

Постигнатата ефективна извадка с обем 1720 случая осигурява много добра точност на обобщените резултати (максималната допустима стохастична грешка е $\pm 2.4\%$).

Покритието на извадката е 93% от списъчния състав на изследваните паралелки като разликата до 100% се дължи на отсъстващи ученици по време на изследването, деца без подписана от родител или настойник декларация за информирано съгласие и 21 анкетни карти със съществени непълноти при самостоятелното попълване.

Основни резултати

Децата обхванати от проучването като цяло възпроизвеждат структурата на съвкупността от шестокласници в страната.

- Съотношението по пол е 51.5% момчета vs. 48.5% момичета
- Мнозинството (92%) са на най-естествената възраст за ученици от VI клас - 12-13 г. Останалите 1.5% са на 11 г., 2.8% - на 14 и повече (основно повтарящи или пропуснали години), около 3% не са посочили точната си възраст.

От всички изследвани

- 13% живеят в столицата
- 38% в областни центрове
- 24% - в малък град
- 25% - в село

По критерия **къде е разположено училището**, в което учат

- 14% са анкетирани в гр. София
- 41% в областни градове
- 27% - в малък град
- 19% - в село.

Съпоставката на тези два индикатора показва, че от всички анкетирани деца 88% учат в селището, в което живеят, а **12% ежедневно пътуват до друго селище, в което се намира училището им.**

От пътуващите 93% са живеещи в села. Това означава, че 44% от селските деца вече учат в друго селище. От тях

- 47% пътуват до друго село
- 29% до близък малък град
- 24% - до областния център.

Към момента на проучването

- 90% от децата живеят в семейството при родителите/ родителя си

- 6% при баба/ дядо
- 1% при други роднини
- 0.5% - в несемейна среда (ЦНСТ или друга резидентна услуга)
- 3% не са посочили (това по косвени индикатори най-често е някакъв вариант на несемейна среда).

Поне 3% от децата растат в домакинство, в което един или и двамата им родители са в чужбина.

Поне около 3.5% от анкетиранияте шестокласници са със СОП.

Чрез използване на индикатори от типа етномаркери, които с голяма (но не 100%) вероятност идентифицират етнокултурната общност

- 70% можем да отнесем към категорията на българите-християни
- 14% роми
- 10.5% турци
- 2% българи мюсюлмани
- 3% неидентифицирани.

От гледна точка на **всекидневния език на общуване** в семейна среда

- 82% от децата живеят в преобладаваща българоезична среда
- **13% в чуждоезична**
- **5% - в смесена.**

Според **типа училище**, в което учат децата, разпределението им е

- 55% - в СОУ
- 45% - в ОУ

(в т.ч. и в защитени училища, където групата на шестокласниците е не повече от 7-8 деца)

10% от всички анкетирани посочват, че не са ходили на детска градина.

Допълнителна представа за изследваната съвкупност дава **разпределе-
нието и по среден (деклариран) успех**. То е следното

- отличен (5.50-6.00) - 28%
- много добър (4.50-5.49) - 34%
- добър (3.50-4.50) - 25%
- среден (около 3.00) - 11%
- слаб - 1%
- без отговор - 3%.

През свободното си време децата от VI клас най-много обичат

- да се срещат и разхождат с приятели - 54%
- да си играят - 22%
- да играят компютърни и видеоигри (особено момчетата) - 19%
- да играят футбол - 17%
- да слушат музика - 16%
- да гледат телевизия - 13%
- да спортуват/ тренират - 13%
- да четат книги (повече момичетата) - 11%
- да карат колело - 10%
- да рисуват - 8%.

Поне 98% имат достъп и активно ползват Интернет.

Най-често в Интернет

- гледат видеоклипове/ слушат музика - 83%
- ползват социални мрежи (основно **Facebook**) - 69%
- чатят/ общуват през **Skype/ Viber** - 67%
- търсят информация - 52%
- играят видеоигри - 47%
- играят онлайн игри (в мрежа) - 46%
- теглят филми/ книги - 43%
- работят по училищни проекти - 31%
- гледат телевизия онлайн - 27%
- email/ електронна поща - 23%.

90% ползват Интернет и за да си помагат в ученето. За тази цел

- 73% търсят справочна информация в **Wikipedia**
- 50% посещават сайтове с учебно съдържание
- 12% използват разработени теми
- 1% - преводач (най-често **Google Translate**).

Най-сериозните **хобита/ увлечения** са следните.

При момчетата:

- футбол - 23%
- компютърни игри - 6%
- друг спорт - 6%
- риболов - 5%
- каране на колело - 4%
- рисуване - 3%.

При момичетата:

- рисуване - 17%
- *да танцувам* - 11%
- *спортувам* - 8%
- *пея* - 6%
- *чета книги* - 5%
- волейбол - 4%
- *слушам музика* - 4%
- *свиря на музикален инструмент* - 2%.

21% от децата нямат хоби.

Тях много по-често ги откриваме сред

- тези с нисък успех в училище
- в малките селища (села и градове)
- сред малцинствените общности.

Един от факторите, който противодейства на сериозните социални, регионални и етнокултурни различия и ражда поколенческата идентичност на ранната тийнейджърска възраст (в която попадат изследваните шестокласници) е **музиката**.

Техните музикални предпочитания са сведени до няколко стила - попфолк, R&B (Ар енд Би), рап, хип-хоп.

Техните музикални любимци и идоли са

- Криско - 24%
- Фики Стораро - 14%
- Галин - 14%
- 100 кила - 8%
- Преслава - 8%
- Ариана Гранде - 7%
- Селена Гомес - 6%
- Азис - 5%

и т.н.

Това, което впечатлява (особено ако сравним **избора на новото поколение** с резултати от подобни изследвания от 90-те години на XX век, та дори и от периода 2000-2005 г.) е голямата хегемония на родните изпълнители.

Това сигурно се дължи и на развитието на музикалната индустрия в България, но е индикатор и за други социо-културни тенденции в средата, в която българските деца се социализират.

Безспорните глобализиращи ефекти на технологичната революция (бума на Интернет, мобилни платформи, социални мрежи) създават условия за реванш на локалното в лицето на родната масова култура.

Мнозинството от децата твърдят, че **сравнително често помагат в домакинството**, в което живеят.

- 75% (62% от момчетата и 88% от момичетата) в готвене, чистене
- 42% в поддържането на градина, грижа за домашни любимци или животни
- 34% се грижат за по-малки брат/ сестра
- 68% пазаруват за вкъщи
- 14% твърдят, че се случва и да работят, за да изкарат нещо (най-вече от малцинствените общности, в селата и малките градове).

От всички изследвани шестокласници около 40% имат висока самооценка и потенциал за лидерство в среда на връстници

- често дават идеи, които увличат съучениците им
- харесва им да организират другите

Други 30% демонстрират ако не амбиции за лидерство, то поне самостоятелност, самоорганизираност.

- убедени са, че ако се наложи, биха могли да изкарат сами пари с работа
- виждат в себе си качества някой ден да се захванат със собствен бизнес

Останалите 30% имат по-ниска самооценка, а често страдат и от типичните за възрастта им притеснения и комплекси

- че нямат или няма да намерят истински приятели
- не харесват външния си вид
- потиснати са, че не могат да поканят приятелите си вкъщи, да се облекат като другите, че нямат това, което други имат и т.н. (обикновено деца от по-бедни семейства).

По-висока тревожност наблюдаваме сред момичетата.

Навярно зад тези случаи се крият и неблагополучни семейства. Затова именно сред тях срещаме по-голям дял деца, за които **значимият друг**, към когото се обръщат за съвет и помощ не е представител на семейството им.

Независимо от успеха, самооценката им, семейната и училищна среда, шестокласниците са склонни да опишат като основни източници на притеснения и страхове неща, свързани с училището.

Най-често посочваните такива са

- **това, че не се справям с някои предмети** - 57%
- **подигравките на някои съученици** - 37%
- **лошото отношение на някой учител към мен** - 34%
- **агресията в училище** - 18%

- **страх от провал на изпит/ ниска оценка** - 9%
- **страх, че ще разочаровам родителите си** - 6%.

Ако трябва да обобщим

- **това, което генерира различия в изследваната целева група са**
  - ✓ социалните неравенства в света на родителите
  - ✓ качеството на семейната среда
- **това, което ги сближава и повишава еднородността им са**
  - ✓ увлечението по новите технологии и Интернет
  - ✓ любовта към спорта и игрите
  - ✓ сходните музикални предпочитания
  - ✓ висок групов нонконформизъм, съчетан с конформизъм вътре в общността на връстниците.

1. Общи нагласи към училището и ученето

Абсолютното мнозинство от шестокласниците (95%) декларират, че за тях **да ходят на училище е важно**.

И този относителен дял не варира нито по социално-демографски характеристики, нито дори по успех.

Аргументациите обаче са различни.

Обобщените спонтанни отговори се групират по следния начин. **Важно е да се ходи на училище, защото**

- *научавам нови неща/ развивам се* - 33%
- *за да имам образование/ диплома* - 31%
- *за да си намеря някой ден добра работа* - 12%
- *за да съм със съучениците/ приятелите си* - 10%
- *за да си намеря въобще (някаква) работа* - 9%
- *за да се реализирам в бъдеще* - 9%
- *за да съм грамотен/ да разбирам български* - 9%
- *за да си намеря/ създам приятели* - 7%
- *за да съм умен/ да не съм тъп* - 5%
- *за да си прекарвам забавно* - 5%.

Онези 5%, за които не е важно, се аргументират с

- *трудности (ставаме рано, много е натоварващо)*
- *скучно ни е/ учим ненужни неща*
- *лошо отношение (учителите са груби, съучениците се подиграват, тормоз).*

Тези, на които да ходят на училище им харесва много (ходят с удоволствие) са 31% от всички анкетирани.

На други 58% им харесва донякъде, а тези, които ходят по-скоро по необходимост - 10%.

Прави впечатление, че като цяло сред децата, живеещи в села и малки градове, относителният дял на тези, на които много им харесва да ходят на училище са с 20% повече от онези в големите градове.

Може би малко неочаквано същото е валидно и за децата от малцинствените общности, ако ги сравним с българите.

Частично обяснение подсказва материалът, събран в груповите дискусии.

Там се открие тенденцията децата от по-малките селища, периферийните социални общности и категории да виждат в училището среда по-привлекателна, интересна, забавна от тази, в която живеят.

В училище за тях е по-интересно, отколкото в дома им или в квартала/селото.

- *'Там има повече деца, възможности за спорт, компютри и Интернет. Там има повече условия да се забавляваме.'*
- *'В нашето село няма какво да се прави. А и деца няма.'*
- *'В къщи само работа ще ми намерят.'*

70% от шестокласниците заявяват, че **се чувстват добре в училище**. По една или друга причина зле се чувстват 11%, а 19% се колебаят.

Какво харесват най-много в своето училище анкетираните?

▪ <i>учителите/ някои учители</i>	- 26%
▪ <i>съучениците си</i>	- 18%
▪ <i>интериора, външния вид (чисто, уютно, просторно)</i>	- 8%
▪ <i>физкултурния салон, фитнес залата, спортната база</i>	- 7%
▪ <i>много хубави кабинети/ стаи</i>	- 6%
▪ <i>готино е/ атмосферата</i>	- 6%
▪ <i>научавам нови неща</i>	- 5%
▪ <i>любимите предмети</i>	- 5%
▪ <i>начина на преподаване/ доброто обучение</i>	- 4%

- *много хубав, озеленен, просторен двор* - 3%
- *много възможности да си играем* - 2%.

7% са посочили *Нищо*, а други 34% - *Не мога да преценя*. Точно рисковите деца са най-често с тези отговори.

Проведеното изследване подсказва и други, на пръв поглед непряко свързани с учебния процес практики, които създават благоприятна среда за по-висока удовлетвореност от училището и ученето.

Такива са

- организацията на училищни празници
- екскурзии, походи, излети
- спортни състезания и викторини
- допитвания до учениците по въпроси, важни за тях
- възможности и поводи учениците сами да организират нещо.

Около 40% от децата обаче виждат и нужда от промени.

Най-много настоявания има за подобряване на материалната база - близо половината. Това са предложения от типа *'по-модерни, светли, уютни класни стаи'*, *'по-чисти тоалетни'*, *'ремонт на цялата сграда'*, *'нови мебели, оборудване'*, *'по-добър физкултурен салон'*.

Следват

- *някои учители* - 4%
- *по-малко домашни* - 4%
- *някои предмети* - 2%
- *по-кратки часове* - 2%
- *по-добра дисциплина* - 2%
- *по-дълги междучасия (особено голямото)* - 2%
- *нов, по-добър физкултурен салон* - 2%.

Интересното е, че тези, които заявяват, че не се чувстват добре в училище ги откриваме не толкова сред децата от малцинствата, такива от неблагополучна семейна среда, с нисък успех или СОП, а по-скоро в мейнстрийма (успех над 4.00, живеещи в големи градове, непритеснени от училищна агресия, несправяне с някой предмет, външния си вид или липса на приятели).

Обикновено причина за отчуждението им е

- проблем с някой учител
- това, което се предлага в училището съществено се разминава с мечтите им
- чувство на отчужденост от училищната среда

2. Интерес към предмети

От предметите, които се изучават в VI клас като любими са посочени

▪ Физическо възпитание и спорт	- 76%
▪ Изобразително изкуство	- 58%
▪ Информационни технологии	- 57%
▪ Музика	- 55%
▪ Български език и литература	- 53%
▪ Човекът и природата	- 52%
▪ Английски език	- 49%
▪ Математика	- 46%
▪ География и икономика	- 42%
▪ Домашна техника и икономика	- 41%
▪ История и цивилизация	- 37%.

Момчетата чувствително по-често от момичетата посочват

- Физическо възпитание и спорт
- Информационни технологии

- Домашната техника и икономика
- История и цивилизация,
а момичетата
- Изобразително изкуство
- Музика
- Български език и литература.

Равен интерес има към

- Човекът и природата
- Английски език
- Математика
- География и икономика.

Прави впечатление, че 11% са посочили само един или два предмета.

Най-нехаресвани са

▪ История и цивилизация	- 43%
▪ Математика	- 40%
▪ География и икономика	- 35%
▪ Английски език	- 31%
▪ Български език и литература	- 28%
▪ Домашна техника и икономика	- 27%
▪ Човекът и природата	- 25%
▪ Музика	- 21%
▪ Изобразително изкуство	- 18%
▪ Информационни технологии	- 18%
▪ Физическо възпитание и спорт	- 9%.

10% деца декларират, че няма такъв предмет.

Кои са основните причини да не се харесват тези предмети?

- *трудни са ми* - 59%

- *не са ми интересни* - 46%
- *много домашни* - 19%
- *не ми харесват учителите* - 18%
- *смятам, че са излишни* - 14%
- *много контролни* - 13%

Очевидно има проблем с **История и цивилизация** - не го харесват повече, отколкото го харесват.

И това при условие, че тук ги няма типичните неща, които мъчат децата - много домашни (както е с математиката, български език и литература, английски език), трудностите с езика (както е при български и английски).

Проблемът не е в учителите, не е и в учениците. Той е по-нехаресван и от учениците с успех над Добър от всички етнокултурни общности.

Явно причините трябва да бъдат търсени в учебника, учебното съдържание. Ако се съди от груповите дискусии, много родители имат сериозни резерви към него и това се пренася и върху отношението на децата.

От качествено изследване станаха ясни няколко неща.

- На децата им е трудно да постигнат смисъла/ логиката, бъдещите ползи от изучаването на някои предмети
- Добрият учител може да направи всеки предмет любим
- Децата, за които българският език не е езикът за всекидневно общуване в семейната им среда намират учебника по български език и програмата за предмета за трудни.

3. Отношение към учителите

Отношението на децата към училището и ученето в най-значима степен се влияе от качествата на преподавателите и техния подход към учениците.

Според изследването

- 30% от шестокласниците харесват всичките си учители

- 49% повечето от тях
- 18% само един-двама
- 3% - нито един.

Това съотношение не варира съществено по социо-демографски фактори, регион и тип училище. И все пак се откроява една тенденция - колкото по-висок успех има един ученик, толкова повече са учителите, които харесва.

При какви условия един учител може да спечели децата и да се превърне в техен любимец?

Споделеното от самите шестокласници описва следния профил на **идеалния учител**

▪ <i>отнася се добре с нас (мен)/ държи се мило</i>	- 38%
▪ <i>обяснява много добре нещата, които преподава</i>	- 23%
▪ <i>с нея/ него ни е интересно</i>	- 9%
▪ <i>грижи се за нас/ подкрепя ни</i>	- 7%
▪ <i>помага ми/ ни, ако имам(е) затруднения</i>	- 7%
▪ <i>не ни се кара/ не е груб с нас</i>	- 5%
▪ <i>разбира ме (ни)/ стреми се да ни разбира</i>	- 5%
▪ <i>не дава (много) домашни</i>	- 4%
▪ <i>готин е/ симпатичен</i>	- 3%
▪ <i>прави часовете интересни</i>	- 3%
▪ <i>има чувство за хумор/ пуска майтапи</i>	- 2%
▪ <i>интересува се от мен/ забелязва, че имам талант</i>	- 2%
▪ <i>държи се с нас приятелски</i>	- 2%
▪ <i>учи ни на всичко в живота/ говори с нас по всякакви теми</i>	- 2%.

Всичко това се потвърждава и от груповите дискусии.

Естествено, не всички учители могат да се превърнат във всеобщи любимци. И не е нужно.

Добра новина от изследването е, че

- 76% от шестокласниците заявяват, че *'когато не разбирам нещо по време на урока, учителят ми помага да го разбера'*
- други 66% отбелязват, че учителите обръщат специално внимание на децата, на които им е трудно в училище
- 79% харесват повечето си учители

Изследването регистрира обаче и проблеми.

Основните, които децата открояват, са

- *'грубо', 'несправедливо'* отношение от страна на някои учители
- фаворизиране на едни деца за сметка на други
- съчетанието от прекалена строгост в изискванията и оценяването с формално отношение и скучно, неинтересно поднасяне на учебния материал.

4. Извънкласните форми

Най-голям дял от шестокласниците (47%) са ангажирани допълнително със спорт и тренировки към училището или някъде другаде.

В кръжоци, клубове по интереси, занимания с изкуства (музика, пеене, театър, рисуване) твърдят, че участват 22% от анкетираните.

Анализът на данните откроява тенденцията извънкласните форми да обхващат по-голям дял шестокласници в столицата (56%) и да намаляват в по-малките селища (в селата те са вече 38%).

Може определено да се твърди, че обхванатите от тях шестокласници са по-мотивирани към учене, успехът им е по-висок, удовлетвореността им от училището - също.

И то е не просто защото самите извънкласни форми привличат само такива деца, но и защото участието в тях има обратно въздействие върху интересите, мотивацията, самооценката и амбициите на децата.

Там, където училището е развило богато разнообразие от такива форми, при равни други условия се наблюдава по-голям интерес към учебния процес, по-малко отсъствия, по-добри учебни резултати.

Например в Брегово (където имаше групова дискусия с шестокласници), дори деца от рискови групи с ентузиазъм посещават училището си и един от основните фактори за това е, че имат театрален състав, училищно радио, клуб 'Граничар', клуб 'Възрожденец', Еко-клуб, спортни отбори.

Очевидно позитивна форма продължава да бъде и занималнята.

Към момента на изследването 35% от всички деца посещават такава.

Занималните са най-слабо популярни в столицата (там посещаващите тази форма на допълнителна подготовка са 13%) и големите градове (27%). Но обхватът ѝ в малките градове вече е 39%, а в селата - 65%.

Ефектът от посещаването на занималня е позитивен, особено върху децата от рискови групи.

5. Странична подкрепа в ученето

Мнозинството шестокласници обикновено имат на кого да разчитат при трудности по някой предмет.

Обикновено помощ се търси в семейна среда и най-вече от

- майката - 56%
- бащата - 34%
- брат/ сестра - 18%
- друг роднина (най-вече баба/ дядо) - 12%.

Много висок относителен дял посочват и учител/ възпитател - 53% (до голяма степен това се дължи и на посещаващи занималня).

Не са малко и разчитащите на

- приятел/ приятелка - 24%
- съученик/ съученичка - 24%.

Всеобщата достъпност на Интернет и включването във **Facebook** мрежи е дало второ дихание на взаимопомощта между учениците. Съвместното учене става възможно дори за деца, които нямат в квартала или селото си връстници, но носи и известни рискове за качеството на самоподготовката въкъщи (както стана ясно от груповите дискусии, част от домашните имат съмнително авторство).

6. Факторът тип училище

Безспорно най-добра среда за учене предоставят училищата, които поне за локацията си са смятани за **елитни**.

Там и материално-техническата база е добра, и учителите мотивирани, склонни да използват модерни методи за преподаване, а учениците обикновено са силно ориентирани към реализация, състезателност, постижения.

По-проблемни са т.нар. **масови училища**, където попадат и деца от благоприятна социална и семейна среда, и деца от рисковите категории (които често се оказват маргинализирани в паралелките си).

Най-сериозна е проблемната ситуация в **маргинализираните училища**, обикновено борещи се за оцеляване, привличащи главно деца от рисковите групи, с кадрови дефицити и до голяма степен демотивирани учители.

Точно в тези училища, където е най-трудно, осезаемо се чувства дефицитът от подкрепа - както от образователната система, така и от родители, местна власт и местна общност.

Въпреки сравнително ранната си възраст, голяма част от шестокласниците са започнали да изграждат своя жизнена стратегия. При повечето това са мечти за професионална и личностна реализация, при други - достатъчно конкретизирани планове, при трети (макар и малко) - детайлно промишлени стратегии: къде ще учат след VII клас, накъде ще продължат след средното образование, стигайки до ВУЗ, професия и локация на желаното работно място.

Последната категория, при която откриваме осмислена професионална ориентация се представя от деца, силно мотивирани към учене до равнище висше образование.

Проведените 8 фокус групи дават основание да смятаме, че такава ранна професионална ориентация се е случила там, където има

- активна роля на родителите
- наличие на образци за успешна реализация в семейна или роднинска среда
- поощряващо поведение от страна на някой учител
- висока самооценка за личните възможности в определена област, подсилена от успеха в най-близките до нея учебни предмети.

В случаите, в които мечтите са прераснали в подобна професионална ориентация наблюдаваме по-висока мотивация за учене и по-висок успех.

Данните от количественото изследване показват, че като цяло по-ориентирани и склонни да планират са момичетата.

Професионалните реализации, които привличат най-голям дял от тях са

▪ адвокат	- 19%
▪ лекар	- 18%
▪ учител	- 15%
▪ актриса	- 13%
▪ моден дизайнер	- 11%

- фризьорка - 11%
- музикант/ певица - 8%
- ветеринар - 7%
- стоматолог - 5%
- художник - 5%
- полицай - 5%
- готвачка - 5%
- архитект - 4%
- медицинска сестра - 4%
- фармацевт - 4%
- модел - 4%
- психолог - 4%.

Най-предпочитаните от момчетата професии са

- футболист - 23%
- полицай - 17%
- IT специалист - 11%
- лекар - 9%
- адвокат - 8%
- музикант/ певец - 6%
- архитект - 5%
- готвач - 5%
- пожарникар - 5%
- спортист - 5%
- строител - 5%
- шофьор - 4%
- инженер - 4%.

Ако погледнем лидиращите 2 професии, няма как да не отбележим, че желаното бъдеще от 40% от момчетата е проста проекция на настоящите им увлечения.

Забелязва се отчетлива тенденция шестокласниците с успех над 4.50 да посочват като желани професии, които предполагат завършването на висше образование.

Деца с успех под 4.50 са се ориентирали дори в мечтите си към професии, за които не е нужно високо образование - полицай, футболист, певец/ музикант, фризьор/ фризьорка, готвач/ готвачка, професионален шофьор, пожарникар, строител, медицинска сестра, продавач(ка), танцьор(ка), маникюристка, сервитьор(ка), монтьор, горски и т.н.

Близо половината от анкетираните шестокласници (49%) смятат, че повечето неща, които учат в момента ще бъдат полезни в желаната от тях бъдеща трудова и професионална реализация.

Твърде много обаче (44%) са онези, които виждат полезността на някои от учебните предмети, но намират останалите за безполезни, излишни.

Има и едни 4%, които са категорични, че това, което учат в VI клас по никакъв начин не кореспондира с тяхната бъдеща реализация.

Като цяло връзката между любимия/ любимите предмет(и) и бъдещата реализация е още по-слаба.

- 31% откриват силна връзка
- 48% - *има донякъде*
- 18% - *няма никаква връзка.*

Деца, за които любимите предмети са свързани с мечтаната реализация по правило са по-мотивирани да учат, имат по-добри постижения (успех), учат с удоволствие, имат и по-висока самооценка.

От позицията на собствената си запознатост с мечтаната професионална ориентация шестокласниците смятат, че се нуждаят от

- по-добро владение на чужди езици - 9%

- математически знания и умения - 8%
- специфични практически знания и умения - 7%
- по-добро владение на български език - 4%
- знания по природни науки (биология, химия, анатомия) - 4%
- по-добри знания и умения по програмиране и хардуер - 2%
- спортни/ бойни умения - 2%
- социално-психологически умения и компетентности - 2%.

А откъде могат да получат тази допълнителна подготовка?

- 18% смятат, че могат да я получат и в сегашното си училище, ако нещо се промени
- 13% са убедени, че подходящото място това да се случи е в специализирано професионално училище след VII клас
- 7% посочват *'от хора с такива професии'* (майстори, професионалисти, работодатели)
- 5% - *'само в университет'*
- 4% - *'частни уроци'*
- 2% - *'самообразование в Интернет'*
- 61% не могат да преценят.

В най-близка перспектива (след завършване на VII клас) анкетираните в голямото си мнозинство (93%) декларират, че ще продължат да учат.

От тях

- 63% ще кандидатстват в друго училище
- 18% ще продължат средното си образование в сегашното си училище/ СОУ
- 12% ще завършат VIII клас в сегашното си ОУ и тогава ще търсят друго
- 2% ще прекъснат училище, за да помагат вкъщи (практически всички са със СОП)
- 5% все още не са решили.

От гледна точка на целите на това изследване рискови са шестокласниците, при които регистрираме висока вероятност от

- ранно отпадане от училище
- формално присъствие в училище
- ниски резултати в образованието.

При всички ограничения на метода (въпросник за самопопълване), възрастови особености на респондентите (11-13 годишни деца), анализът на набраната информация ни позволява да открием два класа фактори, които генерират рискове.

Първият клас са факторите на средата.

Основните сред тях са

▪ деца със СОП	около	-	3.5%
▪ непосещавали детска градина		-	9%
▪ не живеят с родителите си (в т.ч. 3% с родител(и) в чужбина)		-	10%
▪ ежедневно пътуват до друго селище		-	12%
▪ нямат приятели на същата възраст там, където живеят		-	12%
▪ случва се да работят, за да изкарат нещо за домакинството (26% от децата от ромската общност)		-	14%
▪ имат трудности с/ не владеят добре български език		-	18%
▪ крайно бедни		-	23%.

Като цяло при всяко четвърто от изследваните деца шестокласници (26%) са налице 3 и повече от тези рискови фактори на средата.

Вторият клас фактори на риск идентифицираме при срещата на децата с училището и неговата среда.

Представа за тяхното влияние и относителна тежест ни дават следните данни

▪ изобщо не им харесва да ходят на училище	-	10%

- не смятат, че ходенето на училище и ученето са важни за това как ще живеят някой ден - 10%
- чувстват се зле в училище - 11%
- имат успех под 3.50 - 12%
- харесват само 1-2 от изучаваните в VI клас предмети - 13%
- идват на училище само заради приятелите си - 15%
- не харесват нито един учител или максимум един-двама - 21%.

При 18% от изследваните 1720 шестокласника са налице 3 или повече от тези рискови фактори.

Вижда се, че при срещата между децата и училището някои рискове на средата са неутрализирани или минимизирани.

Анализът показва, че 4% от 18% високо рискови по втория клас фактори са деца от нерискова социална среда, но нещо се е случило между тях и училището.

Има и едни 14%, при които откриваме припокриване между двете факторни полета и дори усилване на въздействието.

Това се случва, когато деца, идващи от неблагоприятна от гл.т. на образованието среда попаднат в училище, което няма капацитет да работи с трудни деца.

Резултатите от изследването ни позволяват да оценим количествено някои факториални зависимости шестокласник да се окаже сред тези 14% с най-висок риск.

Те са следните

- **4 пъти по-вероятно е** това да се случи на дете, което расте в чуждо-езикова среда, отколкото в българоезична
- **3 пъти по-вероятно е** същото, ако детето не е ходило на детска градина, отколкото ако е ходило
- **2 пъти по-вероятно е**, ако не живее с поне един от родителите си

- **2 пъти по-вероятно е**, ако живее и учи в село или малък град, отколкото ако е в областен център или столица.

Тези зависимости обаче не са всесилни.

Изследването недвусмислено показва, че е по силите на училището и учителите да се преборят с обстоятелствата.

Изводи

Резултатите от изследването са достатъчно надеждна база за следните изводи.

Растящи различия

- В света на шестокласниците откриваме следи от растящите **нееднородност, неравенства и различия**, характерни за българското общество днес
- Особено отчетливи са
  - ✓ **социално-икономическите**
  - ✓ **етно-културните**
  - ✓ **регионални и локални**
  - ✓ **особености на семейната среда**
- Тези различия диференцират както жизнените възможности, така и образователните стратегии на родители и деца
- А доколкото в модерните общества социалното неравенство се възпроизвежда до голяма степен чрез образованието, то училищата се диференцират на елитни, масови и маргинализирани

Противодействащи фактори

- Има фактори, които обаче противодействат на тези тенденции и такива са
  - ✓ **растящото влияние на модерните технологии (най-вече Интернет, до който достъп имат 96% от шестокласниците)**
  - ✓ **общото културно поле, в което се социализира тяхното поколение (харесват сходни музикални стилове и изпълнители, имат сходни хобита през свободното време)**
  - ✓ **любовта към спорта и активните игри**
  - ✓ **стремежът на училището да следва единни образователни стандарти, да култивира разбиране и толерантност към различията, да интегрира различните деца**

Деца в риск от отпадане

- Въпреки някои позитивни тенденции, **около 30-35% от изследваните деца са рискови от гледна точка на мотивация за учене, продължаване на учението, качеството на полученото от тях образование**
- Ще ги идентифицираме най-лесно по няколко критерия
  - ✓ **успехът им е под Добър (4.00)**
  - ✓ **основното, заради което ходят на училище са приятелите, възможността да поиграят и общуват с връстници**
  - ✓ **харесват само 1-2 учебни предмета (от които единият е 'Физ-култура и спорт', а другият е 'Музика' или 'Информационни технологии')**
  - ✓ **срещат сериозни трудности по основните предмети**
  - ✓ **поне половината от тях имат сериозни трудности с българския език**
  - ✓ **ако са мнозинство в паралелката, груповият конформизъм ги демотивира да учат; ако са малцинство, се чувстват изолирани и ефектът е същият**
  - ✓ **в семейна среда няма кой да им помага и да ги мотивира (една трета от тях не живеят с родителите си, а при останалите родителите са пасивни)**
  - ✓ **наченките на професионална ориентация ги насочва към професии, които не предполагат високо равнище на образование (шофьор, спортист, фризьорка, готвач)**
  - ✓ **не виждат връзка между това, което учат и професионалните роли, към които средата им ги е ориентирала**
  - ✓ **извън училище често са ангажирани в домашната икономика (половината твърдят, че понякога се налага да работят за пари**

пари), а през свободното си време обикновено са в средата на себеподобни на улицата, в квартала, на село

- Проблемът с тези деца се засилва от факта, че обикновено ги откриваме
  - ✓ в социално-депресивни райони (с висока безработица, бедност, неразвита инфраструктура)
  - ✓ в училища с ограничен финансов ресурс, занемарена материално-техническа база, демотивирани учители и занижени образователни стандарти

Успешни практики за превенция от отпадане

- Изследването регистрира като успешни мерки и усилия по превенция на рисковете от отпадане на тези деца от училище
  - ✓ **развитието на извънкласни форми за ангажиране**
  - ✓ **акцент върху спорта или някакво изкуство**
  - ✓ **обхващането им в занимални**
  - ✓ **практиката да се допитват до ученици по въпроси, които са важни за тях**
  - ✓ **възможностите децата сами да инициират и организират празници и събития в училище**
  - ✓ **противодействия на агресията, дискриминацията, двойните стандарти в отношението към децата**
  - ✓ **опитите за ранна и практически насочена професионална ориентация**
- Когато семейството и училището нямат достатъчен собствен капацитет да изпълняват социализиращата си роля, местната общност може да помогне
- Това е особено ефективна локална стратегия в депресивните селища и общини, в които училищата съществуват в режим на оцеляване и маргинализация

- Резултатите от количественото и качествено изследване подкрепят извода, че когато училището се отвори към света около себе си и този свят навлезе в него със своите позитивни образци, перспективи, знания и умения, нараства вероятността децата в риск да намерят в училището и ученето нещо увличащо, интересно, полезно за себе си